

A MAGYAR VÖRÖS HADSEREG GYÁRI MUNKÁSEZREDEINEK SZERVEZÉSE

Derkovics Jenő

A gyári munkásezredek létrehozásának szükségessége

A magyar polgári demokratikus forradalomban kismizmizett, elárult munkásság és szegényparasztság, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására, 1919 március 21-én kezébe vette a hatalmat, kikiáltotta a Magyar Tanácsköztársaságot és intézményesítette a proletárdiktatúrát.

A Tanácsköztársaság létrehozása komoly feladatok megoldása elé állította a magyar munkásosztályt: készen kellett állnia arra, hogy hazáját, hatalmát, ha kell önfeláldozó harcok árán is megvédje a nyugati imperialista hatalmak és csatlósállamainak támadásával szemben.

Erre annál inkább is kellett számítani, mert a Tanácsköztársaság katonai helyzete, már létrehozása idején is rendkívül súlyos volt: minden oldalról támadásra készen álló intervenciók csapatok fenyegették. Az északi arcvonalon mintegy 23.000 főnyi csehszlovák, a keleti arcvonalon 33 000 főnyi román, a déli arcvonalon pedig mintegy 50.000 főt számláló francia és délszláv haderő állott. Ezzel az intervenciók haderővel szemben mindössze 23—25.000 főnyi magyar haderő állott. A Magyar Tanácsköztársaság katonai helyzetét még az is súlyosbította, hogy a csehszlovák csapatok Budapesttől csak 40—45 kilométernyire állottak, Salgótarján pedig közvetlen veszélyben volt.

A Magyar Tanácsköztársaság nyugati határán ugyan nem volt közvetlenül fenyegető a katonai helyzet, de az imperialisták zsoldjában álló osztrák szociáldemokrata kormány ellenséges magatartásával mégis komolyan kellett számolni.

Ebben a súlyos katonai helyzetben a Magyar Tanácsköztársaság csak azzal a hadsereggel rendelkezett, amelyet az úgynevezett „Népköztársaságtól” örökölt. Ez a hadsereg mindössze 31—32.000 főt számlált, de részben az is fegyvelmezetlen, egyéni akciókra hajlamos alakulatokból állott. Ennek a hadseregnek az öntudatos, forradalmi alakulatai, már jóval a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt csatlakoztak az érlelődő proletárforradalomhoz, s valójában ezek képezték a forradalmi hadsereg magvát.

Mindebből világosan kitűnik, hogy a Magyar Tanácsköztársaság a létrehozásakor nem rendelkezett olyan öntudatos és fegyvelmezett hadsereggel, amelyre nyugodtan rábízhatta volna a proletárhatalom védelmét. Ilyenképpen a Tanácsköztársaságra nézve életkérdés volt a proletárdiktatúra fegyveres erejének, a proletariátus forradalmi osztályhadseregének megteremtése. A kommunisták javaslatára a Forradalmi Kormányzótanács már az első kiáltványában ki is jelentette, hogy „*Hatalmas proletárhadsereget szervez, amely a munkásság és parasztság diktatúráját érvényre juttatja a magyar kapitalistákkal és nagybirtokosokkal szemben, csakúgy, mint a román bojárokkal és cseh burzsoákkal szemben*”.¹

Ezen alapelvnek megfelelően, a Hadügyi Népbiztosság kommunista vezetői elkészítették a forradalmi osztályhadsereg szervezeti szabályzatát, s március 24-én a Forradalmi Kormányzótanács rendeletet adott ki a Vörös Hadsereg megszervezésére.

E nagyjelentőségű rendelet többek között kimondta, hogy „A Vörös Hadseregnek elsősorban a szervezett munkásságból toborzott és a már fegyverben álló proletárkatonákból kell állnia... akiknek kötelességük a forradalmi proletárság érdekeinek védelme minden külső és belső ellenséggel szemben, a világproletáriátus felszabadításáért”² Lényegében ez a meghatározás képezte azt az elvi vonalat, amely a Vörös Hadsereget jellegében és céljában megkülönböztette a burzsoá államok hadseregeitől. Ebben a rendeletben esett szó először a munkászászlóaljak felállításáról is, mert a rendelet kimondta, hogy „A Vörös Hadseregen belül, mint annak tartaléka, munkászászlóaljak, csapattestek állítandók fel”.³

A jobboldali és centrista szociáldemokrata vezetők eleinte ellenezték a munkás tartalékszászlóaljak felállítását és magyarázatát kérték annak, hogy miért kell a Vörös Hadseregen belül külön gyári munkászászlóaljakat szervezni.

A gyári munkás tartalékszászlóaljak felállítását a kommunisták kezdeményezték, mert egyrészt úgy látták, hogy a Tanácsköztársaság védelmének, fegyveres erejének megerősítésével nem várhat a proletariátus addig, amíg a forradalmi Vörös Hadsereget megteremtik, másrészt pedig az üzemek, gyárak forradalmi szellemű fegyvelmezett munkásságában látták egy ilyen fegyveres erőnek a megteremtését. Ezenkívül a kommunisták, a munkás tartalékszászlóaljak felállításával olyan különleges munkás-katona alakulatok megteremtésére törekedtek, amelyek a termelés rendes folytatása mellett, a Tanácsköztársaság védelmére, mindenkor mozgósíthatók.

¹ Vörös Újság, 1919. március 22. (Mindenkihez.)

² Népszava, 1919. március 25. (A Forradalmi Kormányzótanács rendelete a Vörös Hadsereg felállításáról.)

³ Népszava, 1919. március 25.

A kommunisták komoly forradalmi jelentőséget tulajdonítottak a gyári munkásezredek felállításának. Ezzel a jobboldali és centrista szociáldemokrata vezetők is tisztában voltak, s éppen ezért ellenezték eleinte a gyári munkásezredek felállítását. De mivel bele kellett nyugodniok a gyári munkászászlóaljak megszervezésébe — mint később kitűnt — arra törekedtek, hogy azokból önálló szociáldemokrata munkáshadsereget hozzanak létre, s azt alkalmas politikai helyzetben, proletárdiktatúra-ellenes céljuk megvalósításában felhasználhassák. Sajnos, a szociáldemokrata párt és szakszervezeti vezetők ilyen irányú aknamunkája érvényesült is a gyári munkászászlóaljak szervezésében és irányításában. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés: vajon mi volt az oka annak, hogy a munkásosztály legöntudatosabb, legforradalmibb rétegében érvényesülhetett a szociáldemokrata befolyás.

Ennek két főoka volt: az egyik abban nyilvánult meg, hogy a szakszervezetek vezetése, a két munkáspárt egyesülése után is, főképpen a szociáldemokraták kezében maradt, s így proletárdiktatúra-ellenes ténykedésüket majdnem teljes szabadon folytathatták a munkászászlóaljak szervezésével kapcsolatban, a másik főoka pedig abban jutott kifejezésre, hogy a kommunisták túlbecsülték a gyári ellenőrző munkástanácsok forradalmi szerepét, noha tudták, hogy azok jelentős része jobboldali szociáldemokratákból áll.

Ezek figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a kommunisták forradalmi módon cselekedtek, amikor a gyári munkászászlóaljak felállítását kezdeményezték, azonban súlyos hibát követtek el azzal, hogy közülük majdnem teljesen ki hagyták csúszni azok szervezését, irányítását, és nem számoltak a szakszervezeti vezetők káros, proletárdiktatúra-ellenes tevékenységével.

Mint tudjuk, a jobboldali és centrista szociáldemokrata vezetők eleinte ellenezték a gyári munkászászlóaljak felállítását, de később, amikor a hadügyek irányítására létrehozott öttagú Hadügyi Kollégiumban három jobboldali szociáldemokrata népbiztossal többségbe kerültek, arra törekedtek, hogy a gyári munkászászlóaljak összes ügyeinek intézését magukhoz ragadják.

Ez ma már nem is meglepő, mert a Tanácsköztársaság bukása után dokumentálisan bizonyítást nyert, hogy mind Haubrich, mind a közvetlen irányítása alá tartozó osztályok vezetői az ellenforradalom szolgálatában állottak. Szóval a munkászászlóaljak szervezése már kezdetben a proletárdiktatúra ellenségeinek kezébe került, akiknek ténykedése rá is nyomta bélyegét erre a nagyjelentőségű munkára. S hogy mindennek dacára mégis sikerült a gyári munkásezredek létrehozni, az főképpen a gyári ellenőrző munkástanácsok *kommunista és kommunista érzelmű tagjainak* volt köszönhető, akik következetes forradalmi ténykedést fejtettek ki az üzemekben és gyárakban a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők aknamunkája ellen.

A gyári munkásezredek, zászlóaljok toborzása és szervezése a gyári ellenőrző munkástanácsok közvetlen bevonásával történt. A gyári munkásezredek kimondottan üzemi-szakszervezeti alapon szervezett katonai egységekből állottak, amelyek állandó, szoros összeköttetést tartottak fenn a szakszervezetekkel, tehát szakszervezeti jellegük nagyon élesen kidomborodott. Ezen szervezeti formának nagy előnye a gyári katonai alakulatok gyors összeállításában és kiképzésében, hátránya pedig a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők ártalmas tevékenységének tágterű biztosításában nyilvánult meg.

Természetes, a jobboldali szociáldemokrata vezetők aknamunkája miatt néhány munkásezred nem vált igazi, öntudatos, forradalmi katonai alakulattá, de mind ennek dacára a legtöbb munkásezred olyan hősiessen küzdött a Tanácsköztársaság védelmében az intervenciós csapatok ellen, amellyel örök emléket emeltek maguknak.

A munkásezredek hősi harcaiból arra lehetett következtetni, ha szervezésük, irányításuk nem összpontosult volna az áruló szociáldemokrata vezetők és ellenforradalmi katonai szakemberek kezében, akkor a Tanácsköztársaság legerősebb fegyveres erejévé válhattak volna. A proletárdiktatúrának halálos ellenségei — a jobboldali szakszervezeti vezetők — mindent elkövettek, hogy a kommunistákat, amennyire lehetséges, távol tartsák a munkásezredek irányításától.

Például Haubrich hadügyi népbiztos — akinek ügykörébe tartozott a munkásezredek összes ügyeinek irányítása — főképpen régi szervezett munkásokat, helyesebben mondván, megbízható jobboldali szociáldemokratákat nevezett ki ezred és zászlóalj politikai megbízottakká, s ilyenképpen igyekezett meggátolni a kommunista ellenőrzést. Még nem áll rendelkezésünkre elegendő dokumentációs anyag, amelynek alapján pontosan megállapíthatnánk a gyári munkásezredek politikai megbízottjainak szociális és politikai összetételét, de annyi már bizonyítható, hogy kommunisták alig voltak közöttük.

Haubrichot ugyanaz a proletárdiktatura-ellenes érzelmek vezette a munkásezredek parancsnokainak és zászlóaljparancsnokainak a kinevezésében, mint a politikai megbízottak kijelölésében. S annak dacára, hogy a Forradalmi Kormányzó Tanácsnak a Vörös Hadsereg megalakításáról szóló rendelete világosan kimondja, hogy a munkásalakulatoknál a parancsnokoknak kizárólag a munkásság soraiból kell kikerülniük, Haubrich egyetlen munkást sem nevezett ki parancsnokká. Ezt mindennél jobban bizonyítja a gyári munkásezredek főparancsnokságának április 27-én kiadott rendelete, amelyből kitűnik, hogy a tizenkét megalakult gyári munkásezredben hét volt alezredes, öt volt őrnagy ezredparancsnoki tisztséget, tíz volt őrnagy, huszonkettő volt százados, négy volt főhadnagy pedig zászlóaljparancsnoki tisztséget töltött be.⁴

⁴ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai, 6 fasc. 116721. sz.

Ma már megállapíthatjuk, hogy e katonai szakemberek jelentős része vagy az ellenforradalmárok táborához, vagy az áruló szociáldemokraták csoportjához tartozott. Ehhez a parancsnoki karhoz tartozott a gyári munkásezredek első főparancsnoka is, egy volt ezredes, aki a Tanácsköztársaság idején szintén ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki. Tehát mindezek alapján határozottan állíthatjuk, hogy a gyári munkásezredek szervezése és irányítása áruló szociáldemokraták és ellenforradalmárok kezében volt.

Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés: vajon mi volt annak az oka, hogy a kommunisták — akik kezdeményezték a gyári munkásezredek felállítását és akik a Tanácsköztársaság egész fennállása alatt a legkülönbözőbb területeken, így a Vörös Hadseregben is nagyon jelentős tevékenységet fejtettek ki — a gyári munkásezredek szervezésében, irányításában teljesen háttérbe szorultak.

Ennek egyik fő oka abban volt, hogy a két munkáspárt egyesülésével a proletáriátus minden ellenállás nélkül vette birtokába az államhatalmat, s ez megnehezítette, akadályozta — többek között — a régi hadügyminisztérium apparátusának szétzúzását is, amely így az ellenforradalmár katonai szakemberek ténykedésének egyik legfontosabb „fészkévé” vált. A másik fő oka pedig abban nyilvánult meg, hogy a jobboldali szociáldemokrata vezetőknek minden nehézség nélkül sikerült elfoglalni a Hadügyi Népbiztosság és a Vörös Hadsereg legfontosabb vezető állásait.

Ma már bizonyítást nyert, hogy a Tanácsköztársaság hadügyeinek az intézésével megbízott öt népbiztos közül Böhm Vilmos⁵ és Haubrich József⁶ a proletárdiktatúra idején ellenforradalmi aknamunkát folytatott. A magyar munkásság ezen árulói, ellenforradalmi céljuk megvalósításában elsősorban a gyári munkásezredekre és a tisztára, szervezett munkásokból álló vörös vasas hadosztályra igyekeztek támaszkodni, s ezen ténykedésükben igénybevétték a munkásezredek ügyeinek közvetlen irányításával megbízott katonai szakemberek támogatását, akik majdrem kivétel nélkül ellenforradalmárok voltak.

De az áruló jobboldali szociáldemokraták a munkásezredek felhasználásával sem bírták megvalósítani alattomos tervüket, mert mihelyt azok a működő hadsereghez kerültek, a jobboldali szakszervezeti vezetők aknamunkája, bomlasztó agitációja a kommunisták felvilágosító tevékenysége folytán jelentősen csökkent. A kommunisták meggyőzték a

⁵ Böhm Vilmos — műszerész, szociáldemokrata pártvezér. Az októberi polgári-demokratikus kormányzat idején hadügyminiszter, a Tanácsköztársaság alatt hadügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka. A Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló összeesküvés egyik vezetője.

⁶ Haubrich József — vasöntő, szociáldemokrata szakszervezeti funkcionárius. A Tanácsköztársaság idején hadügyi népbiztos, Budapest katonai főparancsnoka, a IV. hadtest parancsnoka. Résztvett az ellenforradalom aknamunkájában.

munkásezredekett arról, hogy a Tanácsköztársaságot nem Budapesten és környékén, hanem a frontokon kell megvédeni.

Lényegében a kommunisták felvilágosító munkájának volt köszönhető, hogy azok a munkásezredek, amelyeket a jobboldali szociáldemokrata szakszervezeti vezetők hazug ígéretekkkel igyekeztek félrevezetni, a Tanácsköztársaság védelmében a legnagyobb hősiességgel küzdöttek a magyar dolgozók hazájára tört intervenciós csapatok ellen.

Mindezek után megállapíthatjuk, hogy a gyári munkásezredek felállítása a proletárdiktatúra szükségszerű következménye volt, mert olyan különleges fegyveres erőt képviseltek, amelyet a termelés rendes folytatása mellett mindenkor fel lehetett használni a Tanácsköztársaság védelmében.

A gyári munkásezredek toborzása, szervezése és kiképzése

Mint említettük, az a hadsereg, amelyet a Magyar Tanácsköztársaság átvett az úgynevezett „Népköztársaságtól”, nem biztosíthatta az ifjú proletárhaza védelmét, ezért a Forradalmi Kormányzótanács március 25-én rendeletet adott ki a Vörös Hadsereg felállítására, s ugyanakkor elrendelte a gyári munkás tartalékszázlójak megszervezését is. A rendelet megjelenése után az egész országban a legnagyobb lelkesedéssel indult meg a toborzás. A munkások és a szegényparasztok tömegesen jelentkeztek a Tanácsköztársaság védelmére, úgyhogy a Vörös Hadseregbe toborzottak száma április 4-én elérte a 30.374 főt.⁷

De a Vörös Hadsereg toborzási sikere mellett nagyon elmaradt a gyári munkás tartalékszázlójak toborzása. E téren április 4-ig csak annyi történt hogy a kommunisták kezdeményezésére, a volt csepeli töltenygyári munkásaiból toborzottakból március 28-án megalakult egy munkászázlój, amelyet a Hadügyi Népbiztosság I./22 zászlójának nevezett el. E zászlój volt az első gyári munkásokból álló katonai alakulat, s ez képezte a későbbi híres 22. munkásezred magvát. A salgótarjáni bányászok és vasmunkások is tettek kísérletet munkászázlój felállítására, de kezdeményezésük részben a 80. dandárparancsnokság, részben a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők aknamunkája miatt csak később valósult meg. A budapesti gyári munkás tartalékszázlójak felállítása a legnagyobb lassúsággal haladt; a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők — akiknek a két munkáspárt egyesülése után jelentősen erősödött a befolyásuk az üzemekben és gyárakban — valósággal akadályozták a munkászázlójak toborzását. Tehát a Tanácsköztársaság első két hetében a gyári munkás tartalékszázlójak toborzása alig haladt előre.

A munkászázlójak toborzásának ilyen nagymérvű akadályozása

⁷ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 4. fasc. Toborzási kimutatások.

főképpen azért történhetett meg, mert a Hadügyi Népbiztosság kommunista és szociáldemokrata vezetői között már a Tanácsköztársaság első napjaiban éles ellentétek merültek fel a Vörös Hadsereg szervezési kérdéseiben, s így a gyári munkás tartalékszázaljak felállításának kérdésében is.

A Hadügyi Népbiztosság vezetői között felmerült ellentétekről Böhm Vilmos a Tanácsköztársaság bukása után megjelent emlékiratában a következőket írta: „Pogány és a két kommunista között már az első napon kiújultak, kiélesedtek a régi ellentétek. A legkisebb kérdésben éppen úgy, mint a hadseregszervező rendeletből kifolyóan a legélesebben szembe kerültek egymással.”⁸

Ezen ellentétek azonban nem a régi, hanem új, elvi ellentétek voltak, amelyek a szociáldemokrata hadügyi vezetők megalkuvó nézetei ellen folytatott harcban jöttek létre. Ennek bizonyítására fel lehet hozni, hogy a Vörös Hadsereg felállításáról szóló rendeletbe csak a kommunista helyettes hadügyi népbiztosok határozott követelésére került be az az elvi fontosságú meghatározás, hogy „A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege...”, amelynek „kötelessége a forradalmi proletárság érdekeinek védelme, minden külső és belső ellenség ellen, harc a világproletáriátus felszabadításáért.”⁹ A szociáldemokrata hadügyi vezetők megalkuvásának bizonyítására még azt is fel lehet hozni, hogy a munkás tartalékszázaljak felállításának elrendelése is csak a kommunista helyettes hadügyi népbiztosok erélyes fellépésére történt meg. Szóval a Hadügyi Népbiztosság kommunista vezetői nem személyi, hanem elvi harcot folytattak a hadügyek élén álló szociáldemokraták ellen, akik már a Tanácsköztársaság első napjaiban igyekeztek akadályozni az igazi forradalmi proletárhadsereg megteremtését.

A Tanácsköztársaság kétheti fennállása alatt a Hadügyi Népbiztosság vezetői között annyira kiéleződtek az ellentétek, hogy a Forradalmi Kormányzótanács április 4-én kénytelen volt egyes vezetőket eltávolítani a hadügyek éléről és annak irányítására egy öttagú Hadügyi Kollégiumot nevezett ki. A Kollégium három jobboldali szociáldemokrata és két kommunista hadügyi népbiztosból állott.

Ez, a többségében jobboldali szociáldemokratákból álló Hadügyi Kollégium Kun Béla kezdeményezésére jött létre, aki az adott politikai helyzetben egy ilyen összetételű kollégiumban látta leginkább biztosítva a Vörös Hadsereg irányítását, szervezését. De Kun nagyon tévedett, mert az új szociáldemokrata hadügyi népbiztosok tovább folytatták ellenforradalmi aknamunkájukat a hadügyek terén. Jól átgondolt, alattomos

⁸ Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben. Budapest, 1946. 277. o.

⁹ Népszava, 1919. március 25. (A Forradalmi Kormányzótanács rendelete a Vörös Hadsereg felállításáról.)

ténykedésük elsősorban arra irányult, hogy a Hadügyi Népbiztosság legfontosabb ügyköreinek irányítását maguk számára biztosítsák. Ennek megfelelően, április 4-én a Hadügyi Kollégium úgy állapította meg az új népbiztosok ügyköreit, hogy lényegében a szociáldemokrata népbiztosok kezében összpontosult a Vörös Hadsereg politikai, társadalmi és szervezési ügyeinek irányítása. A munkásezredek szervezésének és összes ügyeinek irányítását a Hadügyi Kollégium Haubrich József hadügyi népbiztosra bízta.

Miután Haubrich kezébe került a gyári munkászászlóaljok, ezredek szervezésének irányítása, mindazok a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők, akik eddig elleneztek a munkásezredek felállítását, most már minden tekintetben támogatták azt. A szociáldemokrata vezetők ezen új állásfoglalásának lényegében két célja volt: egyrészt ilyenképpen igyekeztek tanúságot tenni a Tanácsköztársasághoz, a proletárdiktatúrához való hűségükről, másrészt pedig a gyári munkásezredek megszervezésével egy olyan „munkáshadsereg” megteremtésére törekedtek, amelyet megfelelő politikai helyzetben, proletárdiktatura-ellenes céljuk szolgálataiba állíthatnak.

Tehát a hadügyek vezetésében beállított változással a gyári munkásezredek szervezésében is változás állott be. De ezt a változást nemcsak a szociáldemokraták új taktikája idézte elő, hanem ebben nagy szerepet játszott a Smuts-jegyzék¹¹ visszautasításával kialakult új politikai és katonai helyzet is. A Smuts-jegyzék visszautasítása után minden nap várható volt a Tanácsköztársaság „határain” álló intervenciói csapatok támadása és ez megkövetelte a gyári munkásezredek haladéktalan megteremtését.

Április 5-én a Hadügyi Népbiztosság elrendelte Budapest és környéke üzemeiben és gyáraiban a toborzást a munkás ezredekbe. A toborzas meggyorsítására április 8-án a főváros összes nagyobb üzemeiben és gyáraiban toborzó-gyűléseket tartotak. E gyűléseken a népbiztosok rámutattak arra, hogy a proletáruralom teljes megerősítésére, a proletárdiktatura megvédésére feltétlenül szükséges a gyári munkásság felgyevezése, a gyári munkásezredek, zászlóaljok felállítása. Az általános helyesléssel fogadott beszédek után a munkásság minden toborzó-gyű-

¹¹ A párizsi békekonzferencián résztvevő imperialista nagyhatalmak között, a Magyar Tanácsköztársaság felszámolása módjára vonatkozóan éles ellentétet vetődtek fel, s ezért ök, mindenekelőtt meg akarták győződni a Tanácsköztársaság tényleges politikai és katonai helyzetéről. E célból, területi engedmények felajánlásának alattomos ürügyével, április 4-én Budapestre érkezett Smuts angol tábornok, aki ajánlatot tett a Forradalmi Kormányzótanács megbízottainak a Vix-jegyzékben követelt területi igényeik enyhítésére. A Kormányzótanács megbízottai nem fogadták el Smuts ultimátumszerű ajánlatát, mire megszakadtak a tárgyalások. De Smuts az igazi megbízatásának eleget tett: a Magyar Tanácsköztársaság tényleges gazdasági, politikai és katonai helyzetéről, az áruló szociáldemokrata vezetőkől pontos tájékoztatást nyert. Ezután nem volt kétséges, hogy a győztes imperialista nagyhatalmak, vagy csatlósállamaik legközelebb támadást indítanak a Tanácsköztársaság ellen.

lésen egyhangulag kimondta, hogy mindenkor készek a Tanácsköztársaság, a proletárforradalom megvédésére.¹²

A gyári munkásezredek szervezésének meggyorsítására és egységes irányítására a Hadügyi Népbiztosság április 9-én elrendelte a Munkásezredek szervezési csoportjának felállítását s egyúttal meghatározta annak ügybeosztását. A rendelet lényegében a következőket tartalmazta:

Haubrich József népbiztos intézi a Hadügyi Népbiztossághoz közvetlenül forduló munkásság ügyeit, valamint a munkásezredek és a gyári toborzás tervezését:

Alája tartozik és közvetlen vezetésével ténykedik a Hadügyi Népbiztosság 51., 58. és 60. osztálya.

1. Az 51. hadosztály ügykörébe tartozik: a gyári munkásezredek toborzása, szervezése, nyilvántartása és összes személyi ügyeinek intézése.

2. Az 58. osztály ügykörébe tartozik: a gyári munkásezredek kiképzése, felfegyverzése, illeték és anyagi ügyeinek intézése, valamint az ezzel összefüggő összes szociális ügyeknek rendezése.

3. A 60. osztály ügykörébe tartozik: az összes katonai-kincstári üzemek termelésének irányítása és biztosítása.¹³

Mindebből világosan kitűnik, hogy Haubrich hadügyi népbiztos kezében nemcsak a munkásezredek szervezésének irányítása összpontosult, hanem a katonai-kincstári üzemek és gyárak termelésének az irányítása is.

A gyári munkásezredek toborzása az üzemekben, gyárakban felállított toborzó bizottságoknál történt. Ugyanis az az üzem, vagy gyár, amely egy 150 főből álló teljes századot ki tudott állítani, önálló toborzó bizottsággal rendelkezett. A gyári toborzó bizottságok, a gyári ellenőrző munkástanácsok irányításával teljesen függetlenül ténykedtek a kerületi toborzó bizottságoktól.

Az üzemekben és gyárakban április 8-ával megindult toborzás nagy lelkesedéssel folyt. Tíz-tizenkét nap alatt mintegy 13.000 munkás lépett be a gyári katonai osztagokba, amelyekből századokat, zászlóaljkat szerveztek és haladéktalanul megkezdték katonai kiképzésüket. A gyári katonai alakulatok katonai kiképzése nagy gondot okozott a Hadügyi

¹² Az április 8-án megtartott toborzó-gyűléseken a munkásság a következő határozatot fogadta el: „A gyár munkássága 1919. április 8-án megtartott gyári munkásgyűlésen egyhangú lelkesedéssel elhatározta, hogy megalakítja a budapesti tartalék-munkáshadsereg gyári osztagait. A gyűlés kötelességévé teszi minden katonaviselt, gyárban dolgozó egészséges elvtársnak, hogy haladéktalanul jelentkezzen a munkáshadseregbe való belépés céljából. A gyűlés biztosítja a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy a gyár munkássága mindenkor kész a proletárforradalom vívmányait minden néven nevezendő támadással szemben fegyverrel a kézben megvédeni“ (Vörös Katona, 1919. április 10.)

¹³ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratal. 33. fasc. 7965. sz. A proletárdiktatúra leverése után kiderült, hogy a Hadügyi Népbiztosság 51., 58. és 60. osztályának vezetői ellenforradalmi tevékenységet fejtettek ki. (Lásd a „Népbiztosok perének tárgyalási jegyzőkönyvé“-t.)

Népbiztosság 58. osztályának, mert nem volt felkészülve a tömeges katonai kiképzésre.

A gyári munkás alakulatok katonai kiképzése az „Útmutatás a harcra való kiképzéshez” című szabályzat alapján történt. Ez a lerövidített szabályzat csak a harc kiképzéshez szükséges útmutatásokat nyújtotta, tehát a munkás alakulatok katonáit főképpen sorakozásokra, gyülekezésekre, különböző rajvonal alakításokra, harcalakzatok felvételére és fegyverrel való bántudásra képezték ki, de emellett nagy súlyt helyeztek a harci szellem kialakítására, a harcra való nevelésre is.¹⁴

A gyári munkásezredek szervezése elég eredményesen haladt, úgy hogy április 20-án, amikor a Forradalmi Kormányzótanács az ifjú proletárállam védelmére fegyverbe szólította a dolgozókat, már nyolc munkásezred volt felállítva, négy pedig szervezés alatt állott.

Április 23-án a Forradalmi Kormányzótanács csapatszemlét tartott a gyári munkásezredek felett. A csapatszemlére nyolc gyári munkásezred vonult fel, amelyeknek összlétszáma 12.800 főt tett ki.¹⁵ A szemlén résztvevő munkásezredek, bár katonai alakulatokat képeztek, de még nem voltak véglegesen megszervezve, mert a Hadügyi népbiztosság 51. osztálya nem készült el a munkásezredek szervezési szabályzatával.

A Tanácsköztársaság súlyos katonai helyzetére való tekintettel a Hadügyi Népbiztosság április 27-én elrendelte azon gyári munkásezredek végleges megszervezését, amelyek az április 23-i csapatszemlén résztvettek. Ezeket a munkásezredek gyorsan kellett megszervezni, gyorsan kellett kiképezni, hogy a Tanácsköztársaság megdöntésére készülő intervenció hadseregekkel fel lehessen venni a küzdelmet. Ezért a gyári munkásezredek megszervezésére a Hadügyi Népbiztosság a legnagyobb mértékben a következőképpen rendelkezett:

1. A munkásezredek célja: A Tanácsköztársaságnak, a proletáriátus hatalmának, kivívott jogainak megvédése és további fejlődésének biztosítása; mindezeknek az ellenforradalmi törekvésekkel szemben való megvédése; a saját üzemek megvédése, valamint Budapest belrendjének biztosítása és védelme.

2. A munkásezredeknek tagja lehet minden szervezett dolgozó munkás, akit az üzemi ellenőrző munkástanács megbízhatónak ismer el, de nem lehet tagja, aki munkánélküli segínyt kap, akinek a Forradalmi Kormányzótanács rendelete értelmében nincs választójoga...

3. Minden üzem ellenőrző munkástanácsa saját kebeléből egy-egy politikai megbízottat nevez ki az általa felállított munkászászlóalj parancsnokai mellé.

¹⁴ Útmutatás a harcra való kiképzéshez.

¹⁵ Az április 23-i csapatszemlén résztvevő munkásezredek létszáma a következő volt: az 1. munkásezred 1250, a 2. munkásezred 1600, a 3. munkásezred 1350, a 4. munkásezred 1800, az 5. munkásezred 1700, a 6. munkásezred 1500, a 7. munkásezred 1800, a 8. munkásezred szintén 1800 főből állott. („Vörös Katona”, 1919. április 24.)

4. A munkásezredek tagozódása: Minden munkásezred három-három zászlóaljából, minden zászlóalj négy-négy századból, minden század négy-négy szakaszból álljon. Egy-egy szakasz létszáma 50 főnél több, de 36 főnél kevesebb nem lehet. Ennélfogva a parancsnokon kívül egy-egy szakasz 50—50, egy-egy század 200—200, egy-egy zászlóalj 800—800, egy-egy ezred 2400—2500 főnyi létszámot haladhat meg.

A gyári munkásezredeknek kivételesen minden raj, szakasz és század a parancsnokot maga választja meg.

5. Kiképzés: Azon gyári munkásezredekbe, amelyekbe még katonailag kiképzetlen munkásokat osztanak be, a kiképzésről az üzemi direktoriumokkal együttesen az ezredparancsnokságoknak kell gondoskodni. A kiképzés kezdetben csak a legszükségesebb gyakorlatokra: fegyverfogásokra, fegyver- és lökötatásokra szorítkozzék. A főelv az legyen, hogy mindenki ismerje a lőfegyverét s azt tökéletesen és célszerűen használni is tudja. A kiképzetlenek kiképzésére naponként egy óra, a kiképzettek továbbképzésre pedig hetenként kétszer egy-egy órát kell fordítani.

Ezenkívül a rendelet kihangsúlyozza, hogy a gyári munkásezredekkel — mint fegyveres erővel és karhatalommal — mindaddig míg más intézkedés nem történik, kizárólag Haubrich hadügyi népbiztos rendelkezik, s az ő hatáskörébe tartozik a munkásezredek parancsnokainak, zászlóaljparancsnokainak és ezred-politikai megbizottainak kinevezése is.¹⁶

E rendeletről teljes világossággal kitűnik, hogy a gyári munkásezredek Budapest belrendjének és védelmének biztosítására állítják fel és a Tanácsköztársaság fegyveres erejének egy teljes önálló karhatalmi alakulatát képezik. De az már nem tűnik ki a rendeletről, hogy a munkásezredek a Vörös Hadsereg tartalmát képezik-e, vagy sem.

A különböző okmányok elemzése alapján határozottan megállapítható, hogy a szociáldemokrata hadügyi népbiztosok arra törekedtek, hogy a munkásezredek szervezeteileg teljesen elkülönítsék a Vörös Hadseregtől. Erre vonatkozólag nagyon jellemző Haubrich hadügyi népbiztosnak, a „Vörös Katona”¹⁷ tudósítója előtt tett következő kijelentése: „A gyári munkászászlóaljakat, ezredekét még igen sokan tévesen a Vörös Hadsereg tartalmának képzelik el és ehhez képest azt a szintén téves konzekvenciát vonják le, hogy ezek a munkásezredek fogják emberanyagot táplálni a Vörös Hadsereget. Erről nincsen szó és sohasem volt szó! A gyári munkásezredek ügye teljesen független a Vörös Hadsereg ügyétől.”¹⁸

¹⁶ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 6. fasc. 111721. sz. (Rendelet a munkásezredek szervezésére.)

¹⁷ A „Vörös Katona” — 1919. január 29-étől március 30-ig a Kommunisták Magyarországi Pártjának katonai lapja. Március 30-tól a Hadügyi Népbiztoság hivatalos lapja. Május elejétől „Proletár Hadsereg” címmel került kiadásra.

¹⁸ Vörös Katona, 1919. április 18.

De a proletárdiktatúra rendszerével elégedetlenkedő szociáldemokrata vezetőknek, minden mesterkedésük dacára sem sikerült a gyári munkásezredekben a Vörös Hadseregtől teljesen külön álló fegyveres erőt létrehozni. A gyári munkásezredek, mint ahogy azt a Forradalmi Kormányzótanács március 25-én elrendelte, a Vörös Hadsereg tartalmaként képezték.

Április végén, amikor a román és csehszlovák intervenciós csapatok előnyomulásával rendkívül súlyossá vált a Tanácsköztársaság helyzete, a kommunisták követelésére és a Keleti Hadsereg vezérkari főnökének sürgetésére, a Hadügyi Népbiztosság irányításával egyelőre befejezték a budapesti gyári munkásezredek szervezését. Április 30-án Budapesten 12 gyári munkásezred volt megszervezve 36 zászlóaljjal, amelyeknek létszáma 20.000 főt tett ki. Ezen munkásezredek a következő üzemek és gyárak munkásaiból alakultak:

Az 1. munkásezred I., II., III. zászlóalja 12 századdal a Csepeli Acél- és Fémárugyár munkásaiból alakult.

A 2. munkásezred I. zászlóalja 4 századdal a Lipták Építési és Vasipari Gyár munkásaiból; a II. zászlóalja 4 századdal a Hofherr-Schranz és Clayton-Schuttleworth Magyar Gépgyári Művek munkásaiból; a III. zászlóalja 4 századdal a Teudloff-Dietrich Budapesti Armatura-, Szivattyú- és Gépgyár, Orenstein és Koppel Mezei Vasutak gyára és az 5. számú Vonatműhely munkásaiból alakult.

A 3. munkásezred I. zászlóalja 4 századdal a Schlich-Nicholson Gép-, Wagon- és Hajógyár munkásaiból; a II. zászlóalja 4 századdal az Autójavító műhelyek munkásaiból, a III. zászlóalja 4 századdal az Első Magyar Gazdasági Gépgyár, Hirsch és Frank Budapest-Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntöde, valamint a Herkules-művek munkásaiból alakult.

A 4. munkásezred I., II. zászlóalja 8 századdal a MÁV Északi főműhely munkásaiból; III. zászlóalja 4 századdal Ganz és Társa Danubius Gép-, Wagon- és Hajógyár (Kőbányai út) munkásaiból alakult.

Az 5. munkásezred I. zászlóalja 4 századdal az Óbudai hajógyár munkásaiból; a II. zászlóalja 4 századdal a Ganz villamosági Gyár és Ganz-törzs munkásaiból; III. zászlóalja 3 századdal a Déli Vasút helyi csoportja, az Állami Nyomda és az Újlaki Téglagyár munkásaiból alakult.

A 6. munkásezred I. zászlóalja 4 századdal az Albertfalvai Repülőgépgyár munkásaiból; a II. zászlóalja 4 századdal a Röck J. Gépgyár, az Első Brünni Gépgyár, Felten és Guillaume Kábel- és Sodronykötélgyár, Ganz Fiát, és Magyar Fiát Repülőgépmotorgyárak munkásaiból; a III. zászlóalja 3 századdal a Városi Elektromos Művek (Kelenföld) és a Hengermalomtársaság munkásaiból alakult.

A 7. munkásezred I. zászlóalja 4 századdal a Franklin Társulat nyomdája és a Fővárosi Nyomda munkásaiból; a II. zászlóalja 4 századdal az „Ericsson” Magyar Villamosági gyár, a Magyar Rézhengerművek, a

Vulkán gépgyár, Wörner J. és Társa Gépgyár munkásaiból; a III. zászlóalja 4 századdal a Városi Elektromos művek (Váci út) munkásaiból alakult.

A 8. munkásezred I., II., III. zászlóalja 12 századdal a MÁV gépgyár munkásaiból alakult.

A 9. munkásezred I. zászlóalja 4 századdal Ganz és Társa Danubius Gép-, Wagon- és Hajógyár (Váci út) munkásaiból; a II. zászlóalja 4 századdal az Első Magyar Csavargyár, Hírman Ferenc Fémöntöde és Rézárugyár, Rosemann és Kühnemann Gépgyár és az Általános iparművek munkásaiból; a III. zászlóalja 4 századdal a Láng L. Gépgyár munkásaiból alakult.

A 10. munkásezred I. zászlóalja 4 századdal a Mátyásfüldi Repülőgépgyár munkásaiból, a II. zászlóalja 4 századdal a Mátyásfüldi Repülőgépgyár és a Keleti Pályaudvar fűtőháza munkásaiból; a III. zászlóalja 4 századdal a Nyugati Pályaudvar helyi csoportja munkásaiból alakult.

A 11. munkásezred I. zászlóalja 4 századdal a Káposztásmegyeri Vízművek, a Chinoín Vegyészeti gyár, a Schlick-Nicholson Hajógyár munkásaiból; a II. zászlóalja 4 századdal az Egyesült Izzólámpa munkásaiból; a III. zászlóalja 4 századdal az Egyesült Izzólámpa és a Mautner Bőrgyár munkásaiból alakult.

A 12. munkásezred I., II., III. zászlóalja 12 századdal a Wolfner Bőrgyár munkásaiból alakult.¹⁹

Tehát mint már említettük, április 30-án Budapesten 12 gyári munkásezred 36 zászlóaljjal állott készen a Tanácsköztársaság védelmére, de a hiányos felszerelés miatt csak 16 zászlóalj volt harcképes. Ez arról tanúskodott, hogy a Hadügyi Népbiztosság 58. osztálya ebben a nehéz helyzetben is vétkes könnyelműséggel intézte a gyári munkásezredek felszerelését, s ez annál inkább is súlyos mulasztás volt, mert e célra elegendő fegyver állott rendelkezésére.

A román intervenciós csapatok előnyomulásával a Hadügyi Népbiztosság rendkívül fontosnak tartotta a Budapesten levő fegyveres erő növelését, s ezért május 2-án elrendelte a 13. és 14. gyári munkásezredek felállítását. A rendelet értelmében a 13. munkásezredet három zászlóaljjal a Ganz és Társa Danubius Gép-Wagon-, és Hajógyár munkásaiból, a 14. munkásezredet szintén három zászlóaljjal az Istvántelki Főműhely munkásaiból kellett megalakítani.

Május 2-án a Magyar Tanácsköztársaság helyzete válságossá vált, a román intervenciósok egész hosszában elérték a Tisza balpartját, a csehszlovák csapatok pedig megszállták Miskolcot és Ozdot, Egert és Salgótarját pedig közvetlenül fenyegették. Ebben a helyzetben a proletárdiktatúrával elégedetlenkedő szociáldemokrata vezetők elérkezett-

¹⁹ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 6. fasc. 116721. sz.

nek látták az időt a Tanácsköztársaság felszámolására. Böhm hadügyi népbiztos, a Keleti Hadsereg parancsnoka, minden felhatalmazás nélkül beszüntette a hadműveleteket, a Forradalmi Kormányzótanács ülésén pedig a szociáldemokrata népbiztosok követelték a Kormányzótanács lemondását, egy szakszervezeti kormány megalakítását és a harcok beszüntetését. A szociáldemokrata népbiztosoknak ezzel az ellenforradalmi fellépésével szemben a Forradalmi Kormányzótanács kommunista és egyes baloldali szociáldemokrata tagjai a proletáriátus fegyverbe hívását és a harc folytatását követelték. A Forradalmi Kormányzótanács nem volt képes határozni, s ezért a munkássághoz fordult.

Másnap, május 2-án, ebben az ügyben összehívták a vas- és fém-munkások bizalmiférfi-testületét, valamint a gyári munkásezredek megbízottait. A vasmunkások bizalmiférfiainak az ülésén Böhm Vilmos, a Keleti Hadsereg parancsnoka, válaszolt a Tanácsköztársaság politikai és katonai helyzetét, miközben igyekezett csüggesztő, pacifista szólammal hatást gyakorolni a bizalmi-férfiakra.²⁰ De a harcban megedződött bizalmi-férfiak soraiban hazug érveivel nem tudott csüggedést kelteni, és Landler Jenő belügyi népbiztos harcra serkentő beszéde után, az 1200 bizalmi-férfi egyhangúlag a harc folytatása, a Tanácsköztársaság megvédése mellett döntött.

Ezután a gyári munkásezredek megbízottai előtt Haubrich hadügyi népbiztos válaszolt. Böhm beszédének a szellemében, a Vörös Hadsereg helyzetét. De itt már megoszlottak a vélemények. A munkásezredek megbízottainak egyik része a Tanácsköztársaság megvédése mellett szállt síkra, a másik része pedig a harc beszüntetését sürgette és feleslegesnek, hiábavalónak tartott minden áldozatot a Tanácsköztársaság vagy Budapest védelmében. Ezen az ülésen teljes világossággal kitűnt, hogy a proletárdiktatúrával elégedetlenkedő szociáldemokrata párt- és szakszervezeti vezetők eddigi agitációja mély ellentéteket hozott létre a gyári munkásezredekben.²¹

Ilyen előzetes tanácskozások után ült össze május 2-án este a buda-

²⁰ Böhm hadügyi népbiztos és hadseregpáncsnok, ezen az ülésen igyekezett meggyőzni a bizalmi férfiakat a hadműveletek folytatásának reménytelenségéről és kijelentette: „Nincs fegyverünk, nincsenek ágyúink, nincs élelmszertünk, nincs ruházatunk; csapataink fegyelmetlenül, szinte csorda módjára szétszaladtak.” (Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben, Budapest, 1947. 251. o.)

²¹ Annak a bizonyítására, hogy e napokban egyes gyári munkásezredekben élesen kifejezésre jutott a pacifista szellem, elegendő, ha a budapesti Munkás- és Katonatanács május 2-i ülése előadójának erre vonatkozó megállapítását idézzük: „Azt is elmondom önöknek, hogy a munkászászlóaljokban nincs meg az a harckészség, amilyent látni kellene, hogy Budapest megmentésére gondolhassunk... Abból a két felfogásból, amelyet lát az ember — nem a Forradalmi Kormányzótanácsban, hanem a munkásság között — abból, ismétlem két irányzat állapítható meg. Egyik irányzat, mondhatom — amiként egy mai értekezletünkön, a munkászászlóaljakkal való tárgyalás közben kiderült — körülbelül a többsége azt mondja, hogy nem védjük Budapestet, nem megyünk ki, mert a helyzet az ő véleményük szerint reménytelen és nem hajlandók felesleges áldozatra.” (Népszava, 1919. május 3.)

pesti Munkás- és Katonatanács, amelyen a Forradalmi Kormányzótanács megbízottja részletesen beszámolt a Tanácsköztársaság válságos politikai és katonai helyzetéről, s a kommunisták, valamint a baloldali szociáldemokraták helyeslése közepett kijelentette, hogy „Budapestet meg kell védeni minden áron, Budapestet meg kell védeni, bármibe kerül is, mert meg kell védeni Magyarország munkásmozgalmát, ezt az igazán dicsőséges ágát a nemzetközi munkásmozgalomnak”.²² Ezután a budapesti Munkás- és Katonatanács nagy lelkesedéssel elhatározta, hogy a Magyar Tanácsköztársaság védelmére, a proletárforradalom megmentésére fegyverbe hívja a proletáriátust és folytatja a harcot a magyar dolgozók házájának megsemmisítésére igyekvő intervenciós csapatok ellen.

A budapesti Munkás- és Katonatanácsnak ezzel az öntudatos történelmi jelentőségű forradalmi elhatározásával új szakasz kezdődött a Magyar Tanácsköztársaság életében s így fegyveres erőinek működésében is.

Miután a visszavonulás alkalmával a Vörös Hadsereg legtöbb alakulata felbomlott, számolni lehetett az intervenciós csapatok további előnyomulásával, ezért a Forradalmi Kormányzótanács május 3-án elrendelte a proletáriátus általános mozgósítását a Tanácsköztársaság védelmére.²³ A Kormányzótanács rendelkezése a munkások és parasztok tiz-ezrével jelentkeztek a Vörös Hadseregbe,²⁴ és készek voltak azonnal az ifjú proletár-hazát fenyegető intervenciós csapatok ellen vonulni. Ez azt jelentette, hogy a proletáriátus megértette és átértékelte annak a veszélynek a nagyságát, amely az imperialista országok részéről fenyegette a Tanácsköztársaságot.

A katonai helyzet válságára való tekintettel május 3-án a Forradalmi Kormányzótanács elrendelte a Budapesti Karhatalmi Parancsnokság felállítását s annak rendelte alá a fővárosban és környékén lévő összes fegyveres erőket, — s így a munkás-ezredeket is. Ugyanekkor a Kormányzótanács megbízta Haubrich hadügyi népbiztost a Budapesti

²² Népszava, 1919. május 3.

²³ Az a parancs, amellyel a Forradalmi Kormányzótanács elrendelte a proletáriátus általános mozgósítását, a következőket tartalmazta: „Mozgósítási parancs! A proletárforradalom megmentésére elrendeljük a proletárság általános mozgósítását. Minden katonailag kiképzett proletár haladéktalanul tartozik frontszolgálatra bevonulni. Minden katonailag kiképzetlen munkás vagy kiképző zászlóaljukba, vagy pedig erődítése munkák végzésére köteles, Budapestet a mai naptól hadműveleti területek nyilvánítjuk. Felhívjuk a proletárságot, hogy a végsőkig tegye meg kötelességét. A Forradalmi Kormányzótanács.” (Népszava, 1919. május 3.)

²⁴ Az a szinte már történelmi ténynév merevedett feltevés, hogy május 3-án és 4-én mintegy 100.000 proletár jelentkezett a Vörös Hadseregbe, nem felel meg a valóságnak. Arravatkozólólag, hogy milyen arányú volt a proletáriátus megmozdulása a Tanácsköztársaság védelmére május elején, leginkább a hivatalos toborzási- és létszámjelentésekből alkothatunk világos képet magunknak. Ezen kimutatásokból megállapítható, hogy a mozgósítás elrendelésétől, vagyis május 3-tól 14-ig 49.061 munkás és szegényparaszt jelentkezett a Vörös Hadseregbe, s ugyanazon időszakban 44.420 toborzott vonult be a hadseregbe katonai szolgálatra. (HIL, Magyar Tanácsköztársaság iratai. 4. és 6. fasc. Toborzási és létszámkimutatások.)

Karhatalmi Parancsnoksággal, tehát a gyári munkásezredek ügyeinek az irányítása a régi kezekben maradt.

Ebben a válságos helyzetben a Keleti Hadseregparancsnokság, de különösen annak vezérkari főnöke, Stromfeld Aurél, mindent elkövetett, hogy a Vörös Hadsereg felbomlott, visszavonuló egységeit, rendezze és alkalmassá tegye azokat a védekezésre, a Hadügyi Népbiztosság pedig Budapest védelmére tette meg az intézkedéseket.

Ezekkel a hadseregszervezési és hadműveleti ténykedésekkel kapcsolatban teljes világossággal kitűnt, hogy a hadügyek irányításában fennálló kettős rendszert meg kell szüntetni és a hadműveletek tervezését, irányítását és ellenőrzését az összes arcvonalakon egy egységes parancsnokság alá kell rendelni. A Forradalmi Kormányzótanács, okulva a hadseregszervezés és hadműveletek irányítása terén történt hibákból és hiányokból, május 5-én elrendelte a Hadseregfőparancsnokság felállítását, s ugyanakkor Böhm Vilmos hadügyi népbiztost a Vörös Hadsereg összes harcoló egységei főparancsnokává, Stromfeld Aurélt pedig a hadsereg vezérkari főnökévé nevezte ki.²⁵

Eszerint a Hadseregfőparancsnokság rendelkezett a Vörös Hadsereg összes szárazföldi, vízi és légi hadműveleti egységeivel. A Hadseregfőparancsnokság felállításával gyökeres változás állott be a hadműveletek vezetésében, ezért szükségessé vált a Hadügyi Népbiztosság és a Hadseregfőparancsnokság ügyköreinek megállapítása. Ezzel kapcsolatban a Hadügyi Népbiztosság a következőképpen határozott:

„1. A Hadügyi Népbiztosság és Hadseregfőparancsnokság, mint két egymás mellé rendelt szerv működik, egyik tehát a másiknak alárendelt alakulások számára közvetlen parancsot nem adhat.

2. A Hadseregfőparancsnokságnak a hadműveleti egységek vannak alárendelve. Hadműveleti egységeknek tekintendők mindazon csapatok, vagy intézetek és alakulatok, amelyek az ellenséggel szemben a fronton állanak, illetőleg, mint menetkész alakulatok a Hadseregfőparancsnokság rendelkezésére bocsátottak.

3. A Hadügyi Népbiztosságnak vannak alárendelve: a katonai kerületi parancsnokságok, a hadosztály különleges alakulatok és dandár póttestek, azokat is beleértve, amelyeket a Keleti Hadseregparancsnokság rendelkezésére bocsátottak, továbbá az állomásparancsnokságok és az egyéb katonai hatóságok, állandó intézetek és különleges területi alakulások.

4. A harctérre már kiküldött alakulások számára az ember és anyagpótlást, valamint minden új szervezést a Hadügyi Népbiztosság végzi...²⁶

Tehát, a Hadseregfőparancsnokság hatáskörébe tartozott a hadmű-

²⁵ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 6. fasc.

²⁶ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai, 45. fasc. 9757. sz.

veletek irányítása, a Hadügyi Népbiztosság pedig a hátszági alakulások szervezését és kiképzését, valamint a működő hadsereg anyagi ellátását irányította.

A Hadseregfőparancsnokság felállítással, a gyári munkásezredek szervezése és felhasználása tekintetében gyökeres változás állott be. A Vörös Hadsereg vezérkari főnöke nemcsak karhatalmi alakulatoknak tekintette a gyári munkásezredeknek hanem a Vörös Hadsereg tartalékának is, amelyeket nemcsak Budapest védelmére, hanem front-szolgálatra is fel lehet használni.

A Hadseregfőparancsnokság ténykedése elsősorban arra irányult, hogy a rendelkezésére álló, de felbomlásban levő szétszórott egységeket és bizonyos gyári munkászászlóaljokat is a működő hadsereg keretén belül összefogja és nagyobb egységekbe szervezze. Miután a Hadseregfőparancsnokság két nap alatt világos képet alkotott magának a Vörös Hadsereg állapotáról és erejéről, május 8-án elrendelte az I., II., III. hadtestparancsnokságok, az 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. hadosztályparancsnokságok, az 1., 10., 32., 65., 46., 101., 38., 39., 19., 20., 44. dandárparancsnokságok felállítását. Ugyanekkor a Hadseregfőparancsnokság elrendelte tizenhét gyalogezred, öt munkásezred, két nemzetközi ezred, két vörösőr-zászlóalj és egy önálló zászlóalj megszervezését is.²⁷

A munkásezredeknek a működő hadseregbe való bevonásával kapcsolatban, a Hadseregfőparancsnokság úgy intézkedett, hogy a 2., 13., és 22. gyári munkásezredek az eddigi alakulásukban kerüljenek a hadseregbe, viszont a 6. munkásezredet a 4. hadosztályparancsnokság alakítsa meg a 29. gyalogezred három munkászászlóaljából, a 7. munkásezredet pedig az 1. hadosztályparancsnokság állítsa fel a kötelékébe tartozó 32. gyalogezred IV. V. VI. munkászászlóaljából.²⁸

A Hadseregfőparancsnokság rendkívül fontosnak tartotta a működő hadsereg megerősítését munkásezredekkel, ezért május 10-én elrendelte, hogy az említett öt munkásezreden kívül, különböző gyári munkászászlóaljkból és önálló munkászászlóaljkból szervezzék meg a 6. hadosztály keretében az 5. munkásezredet, az 1. hadosztály keretében a 9. munkásezredet, a 4. hadosztály keretében pedig a 11. munkásezredet. A rendelet szerint az 5. munkásezred I. zászlóalját a MÁV Gépgyár, a II. zászlóalját a Ganz Villanygyár, a III. zászlóalját különböző csepeli vasgyárak munkásaiból; a 9. munkásezred I. zászlóalját szervezett építőmunkásokból,²⁹ a II. zászlóalját szervezett postásokból, a III. zászlóalját az Obudai

²⁷ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 46. fasc. 508/17. hdm. sz.

²⁸ Május 8-tól, vagyis a Vörös Hadsereg újjászervezésének az elrendelésétől fogva, különbséget kell tenni a Hadügyi Népbiztóságnak alárendelt gyári munkásezredek (karhatalmi alakulatok) és a működő hadsereg kötelékébe tartozó munkásezredek között.

²⁹ Szervezett építőmunkásokból alakult meg a 9. munkásezred I. zászlóalja, amelyet MEMOSz zászlóaljnak neveztek. MEMOSz rövidítés — Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége-t jelent.

Hajógyár munkásaiból; a 11. munkásezred I. zászlóalját szervezett építőmunkásokból, a II. zászlóalját budafoki munkásokból, a III. zászlóalját pedig gödöllői munkásokból kellett felállítani.³⁰

A Tanácsköztársaság súlyos katonai helyzetére való tekintettel, s hogy szükség esetén bármelyik arcvonlra a leggyorsabban lehessen erősitést küldeni, a Hadseregfőparancsnokság május 11-én elrendelte, hogy a szervezés alatt álló 1. és 4. hadosztály zöméből Pásztó-Gyöngyös-Jász-árokszállás-Tura-Verseg körzetben erős hadseregterületet kell összevonni.³¹

Az 1. és 4. hadosztályparancsnokság május 14-ére, a kijelölt körzetben már összevonta csapatait és ott a következőképpen csoportosította őket: a 32. gyalogezred I., II., III. zászlóalja és a 7. munkásezred I. II. zászlóalja Jászárokszálláson és közvetlen környékén, az I/29. zászlóalj Vámosgyörkön, az I/9. munkászászlóalj és a 8. munkásezred I., II., III. zászlóalja Gyöngyösön és környékén voltak elhelyezve. A 2. munkásezred I., II., III. zászlóalja Turán, a 22. munkásezred I., II. zászlóalja Kartalon, a III. zászlóalja Versegen, a 6. munkásezred I., II. zászlóalja Horton, a III. zászlóalja Ecseden, a 14. munkásezred I. zászlóalja Ecsegen, I., III. zászlóalja pedig Pásztón voltak csoportosítva.³²

Május 8-ától 15-ig egyes kommunista katonai szakemberek támogatásával a Hadseregfőparancsnokság újjászervezte a Vörös Hadsereget és megállapította a „végleges” szervezeti formáját.³³ Ennek eredményeképpen a Vörös Hadsereg május 16-i hadrendjében már 38 gyalogezred és 6 zászlóalj szerepel, amelyek között 8 munkásezred és 1 munkászászlóalj

³⁰ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 46. fasc. 318. iratszám.

³¹ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 46. fasc. 511/ hdm. sz.

³² Ezen zászlóaljak közül az I/29. és az I. II/32. zászlóaljak nem tartoztak a gyári munkásezredekhez, de munkászászlóaljak voltak: az I/29. zászlóalj az Istvántelki főműhely munkásaiból alakult, az I. II/32. zászlóaljakat pedig különböző vasipari üzemek munkásaiból szervezték. Tehát a hadseregterületnek nevezett 22 zászlóaljból 19 gyári munkászászlóalj volt.

³³ Május 15-én a Vörös Hadsereg magasabb parancsnokságait alkották: 1. a Hadseregfőparancsnokság; 2. az I., II., III. hadtestparancsnokságok; 3. az 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. hadosztályparancsnokságok; 4. az 1. 2. 3. 10. 17. 18. 19. 20. 29. 30. 31. 32. 33. 38. 39. 44. 46. 66. 69. 80. 101. dandárparancsnokságok. A gyalogság állott: az 1. 3. 4. 10. 12. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 23. 24. 30. 32. 33. 38. 39. 44. 46. 47. 49. 53. 101. vörös gyalogezredekéből, a 2. 6. 7. 8. 9. 11. 14. 22. vörös munkás gyalogezredekéből; a tengerész vörös gyalogezredből két nemzetközi vörös gyalogezredből, valamint a II. IV. V. vadászszászlóaljakból, az I. önálló munkászászlóaljból (Salgótarjáni zászlóalj), és az 51. 52. önálló zászlóaljakból (vörössőr zászlóaljak). (HIL. Magy. Tanácsköztársaság iratai. 47. fasc. 138. sz. irat.)

³⁴ Ez az egy munkászászlóalj — a salgótarjáni munkászászlóalj volt, amelyvel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy Salgótarján munkássága a proletárdiktatúra létrehozása óta mindent elkövetett egy munkásezred felállítására érdekében, de azt egyes áruló szociáldemokrata vezetők és a 3. hadosztály parancsnoka megakadályozták. Amint a hivatalos iratokból kitűnik, a salgótarjáni Munkás- és Katonatanács már április 21-én jelentette a Hadügyi Népbiztosságnak, hogy 1600 helybeli munkás jelentkezett a Vörös Hadseregbe és a város válságos helyzetére való tekintettel kérte azok felfegyverzését. A 3. hadosztály és a 80. dandár parancsnoka helytelenítette a jelentkezett munkások felfegyverzését és halogatták a munkásezred megszervezését is. De mindennek dacára a kommu-

volt.⁸⁴ Tehát a működő hadsereg gyalogságának egyötödét gyári munkásezredek képezték,⁸⁵ amelyeknek az ereje 94 lövészszászadot, 11 géppus-kásszászadot tett ki, 12.133 puskával és 83 géppuskával.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a munkásezredek tábori alakulatainak szervezése az egész Vörös Hadsereg újjászervezésével egyidejűleg történt, akkor megállapíthatjuk, hogy a Hadseregfőparancsnokság — de főképpen Stromfeld vezérkari főnök — igazán nagyszerű és gyors szervező munkát végzett a Tanácsköztársaság védelmének biztosítása érdekében.

A Hadseregparancsnokság ezen figyelemreméltó szervező munkájával egyidejűleg a Hadügyi Népbiztosság is jelentős tevékenységet fejtett ki a gyári munkásezredek szervezése terén. A Hadügyi Népbiztosságnak elsősorban az volt a feladata, hogy a Vörös Hadsereg anyagi ellátását minden tekintetben megszervezze, a gyári munkásezredek megcsappant állományát feltöltse és új gyári munkásezredeket szervezzen.

Mint tudjuk, a gyári munkásezredek szervezésének irányításával Haubrich hadügyi népbiztos volt megbízva, de mivel május 3-án a Forradalmi Kormányzótanács őt bízta meg a Budapesten és környékén lévő összes fegyveres erők parancsnoklásával, május 7-én pedig kinevezte Budapest karhatalmi főparancsnokává, egyedül nem bírt eleget tenni a ráháruló feladatoknak s ezért május 6-án elrendelte a Gyári Munkásezredek Főparancsnokságának felállítását. E főparancsnokságnak az volt a feladata, hogy Budapest és környékén felállított gyári munkásezredek szervezését és a hadsereggel való helyes együttműködését, egységes irányítását biztosítsa.

nisták támogatásával tizenkét nap alatt mégis sikerült egy munkászászlóaljat megszervezni. Ez a zászlóalj május 3-án már résztvett Salgótarján közvetlen védelmében. Két hét múlva, vagyis május 18.-án, amikor legnagyobb veszélyben volt a város, megalakult a II. zászlóalj, s e napokon hozzáálltak a III. zászlóalj felállításához is. Erre Dofcsák Antal jobboldali szociáldemokrata népbiztos, a hadseregparancsnokság tejhatalmú megbízottja, május 19.-én elrendelte, hogy ezeket a zászlóaljakat katonai kiképzés céljából irányítsák Pásztóra. (HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 33. fasc. 421/267. ht. sz., 7. fasc. 131-175. sz. stb.) Mindez világosan bizonyítja, hogy egyes szociáldemokrata vezetők és velük egy húrton pendülő katonai szakemberek aknamunkája miatt nem sikerült Salgótarjánban négy hét alatt egy munkásezredet felállítani, noha mintegy 3000 munkás jelentkezett a Vörös Hadseregbe.

⁸⁵ Érdemes megemlíteni, hogy mely gyárak és üzemek munkássága képezte ezeket a munkásezredek, zászlóaljakat, mert ezek már nem voltak azonosak az elsődlegesen felállított gyári munkásezredekkel. A 2. munkásezred I. II. III. zászlóalját különböző vasipari gyárak szervezett munkásai; a 6. munkásezred I. II. zászlóalját az Istvánélteli főműhely munkásai, a III. zászlóalját a Láng Gépgyár munkásai; a 7. munkásezred I. zászlóalját az Északi Főműhely munkásai, II. zászlóalját a MÁV. és a Ganz gyár munkásai, a III. zászlóalját az Istvánélteli Főműhely és az Első Magyar Gépgyár munkásai alkották. Továbbá a 8. munkásezred I. II., III. zászlóalját a MÁV. Gépgyár munkássága; a 9. munkásezred I. zászlóalját a MEMOSZ zászlóalj, a II. zászlóalját a Postások zászlóalja, a III. zászlóalját pedig az Óbudai Hajógyár munkássága; a 14. munkásezred I. II. III. zászlóalját a Ganzgép, vagon- és hajógyár munkássága, a 22. munkásezred I. II. III. zászlóalját a csepeli Weisz Manfred-üzem munkássága képezte. A 32. gyalogezredet hivatalosan nem tekintették munkásezrednek, de lényegében az volt, mert üzemekben toborzott munkásokból állott.

A Gyári Munkásezredek Főparancsnokságának a megalakulása után újból megindult a munkásezredek intenzívebb szervezése. Ezúttal a munkásezredek főparancsnoksága elsősorban arra törekedett, hogy a működő hadsereghez beosztott gyári katonai egységek hiányát pótolja, s csak másodsorban foglalkozott újabb gyári munkásezredek felállításával. Bár május első felében a gyári munkásezredek toborzása és szervezése nem járt olyan eredménnyel, mint április második felében, de két hét alatt azok mégis elérték a május 6-i létszámukat, s ezenkívül felállították a 15. és 16. gyári munkásezredekét,³⁶ a 17. pedig szervezés alatt állott. A Budapesten és környékén felállított tizenhat gyári munkásezred létszáma ezredenként a következő volt, május 20-án:

Ezred száma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Élelmezési létszám	1320	1012	672	1107	707	1737	2376	1507
Ütközetlétszám	1320	811	622	1200	720	1366	1204	1800
Ezred száma	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Élelmezési létszám	1207	2169	1293	1500	347	550	2998	2420
Ütközetlétszám	1179	1369	1120	1200	473	311	405	544 ³⁷

Tehát a gyári munkásezredek összlétszáma az említett időben 21.527 főt tett ki 17.033 puskával. Ha tekintetbe vesszük, hogy a működő hadsereg munkásezredekinek, munkászászlóaljainak az élelmezési létszáma ugyanekkor 16.312 fő volt, az ütközetlétszáma pedig 12.942 főt tett ki, akkor megállapíthatjuk, hogy május 20-án a gyári munkásezredek és a működő hadsereg munkásezredekinek élelmezési összlétszáma 37.839 főt, ütközetlétszáma pedig 29.975 főt tett ki.

Miután május 17-én a Hadsereg főparancsnokság kiadta a rendelkezését Miskolc és környékének visszafoglalására, egyúttal mindent megtett, hogy a működő hadsereg létszámát emelje. E célból a hadsereg főparancsnokság május 17-én elrendelte, hogy a diósgyőri menekült és lajstromozott munkásokból, valamint a Ganz-Danubius Gép- és Wagonyár, továbbá az Istvántelki Főműhely munkásaiból állítsák fel az 5. munkásezred három zászlóalját, 1800 fővel. Ezzel a hadsereg főparancsnokság alapjában befejezte a Vörös Hadsereg munkásezredekinek a szervezését. A működő hadsereg munkásezredekinek a tényleges ereje május 19-én, a miskolci támadás előestéjén a következő volt:

1. hadosztály.

32. dandár:

7. munkásezred: 12 lövésszázad, 3 géppuskásszázad 24 géppuskával, műszaki félszázad, élelmezési létszám: 1580 fő, ütközetlétszám: 1484 fő.

³⁶ A 15. és 16. munkásezredek nincsenek feltüntetve az április 30-i kimutatásban, mert május 3.-a után szervezték meg azokat. Mind a két ezred azon városi üzemek munkásaiból alakult meg, amelyek a Városi Alkalmazottak Országos Szövetségének (VAOSz) voltak tagjai.

³⁷ HIL, Magyar Tanácsköztársaság iratai. 61. fasc. 520/10. hdm. sz.

31. dandár:

8. munkásezred: 12 lövészsorozat, 3 géppuskássorozat 24 géppuskával, műszaki félraszád, élelmezési létszám: 1749 fő, ütközetlétszám: 1555 fő.

9. munkásezred: 10 lövészsorozat, 3 géppuskássorozat 21 géppuskával, élelmezési létszám: 1612 fő, ütközetlétszám: 1521 fő.

4. hadosztály.

19. dandár:

6. munkásezred: 12 lövészsorozat, 1 géppuskássorozat 10 géppuskával, 1 műszaki század, élelmezési létszám: 1932, ütközetlétszám 1363 fő.

14. munkásezred: 12 lövészsorozat, 2 géppuskássorozat 15 géppuskával, 1 műszaki század, 1 távbeszélő szakasz, 2 ágyú, élelmezési létszám: 1865 fő, ütközetlétszám: 1329 fő.

69. dandár:

2. munkásezred: 12 lövészsorozat, 1 géppuskássorozat 10 géppuskával, 1 műszaki század, 1 távbeszélő szakasz, élelmezési létszám: 1762, ütközetlétszám: 1199 fő.

22. munkásezred: 12 lövészsorozat, 2 géppuskássorozat 12 géppuskával, 1 műszaki század, 1 távbeszélő szakasz, élelmezési létszám: 1974 fő, ütközetlétszám: 1319 fő.

5. hadosztály.

39. dandár:

5. munkásezred: 12 lövészsorozat, 1 géppuskássorozat 11 géppuskával, 1 távbeszélő szakasz, műszaki félraszád, élelmezési létszám: 1478 fő, ütközetlétszám: 1221 fő.

3. hadosztály.

46. dandár:

11. munkásezred: 8 lövészsorozat, 1 géppuskássorozat 6 géppuskával, élelmezési létszám: 1560, ütközetlétszám: 930 fő.

80. dandár:

I. Salgótarjáni munkászázalaj: 4 lövészsorozat, élelmezési létszám: 800 fő, ütközetlétszám: 783 fő.³⁸

³⁸ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 61. fasc. 520/2. hdm. sz.

Tehát a Vörös Hadsereg munkásezredeinek tényleges hadereje május 19-én 106 lövészsorozat, 17 géppuskászázat, 5 műszaki század, 5 távbeszélő szakasz és egy fél üteg volt (16.312 élelmezési fővel), 12.624 puskával, 133 géppuskával és 2 ágyúval.

Miután a Hadseregfőparancsnokság elég erősnek tartotta a munkásezredekkel megerősített Vörös Hadsereget a csehszlovák csapatok viszszevetésére és egy esetleges déli támadás feltartóztatására, május 15-én kiadta rendelkezését egy Miskolcon át végrehajtandó északi ellencsapásra. Az ellencsapást a zömében munkásezredekéből (32. gyalogezred és 7., 8., 9. munkásezred) álló 1. hadosztálynak kellett végrehajtani.

Miután a 1. hadosztály munkásezredek győzelmesen végrehajtották a miskolci ellencsapást s az ellenséget visszavetették, a hadseregparancsnokság május 27-én kiadta rendelkezését az északi támadásra, s egyúttal intézkedett négy támadó csoport felállításáról. Ezek a támadó csoportok a következő magasabb egységekből alakultak meg: az első csoport a III. hadtestnek alárendelt 1., 4., 6. hadosztályból és az 5. hadosztály 10. dandárjából; a második csoport az 5. hadosztály többi egységeiből; a harmadik csoport a 3. hadosztály összes egységeiből, valamint a „Duna Őrség” egy részéből; a negyedik csoport pedig az 1. dandárból alakult meg.³⁹

A Vörös Hadsereg északi támadócsoportjaiba osztották be a hadseregfőparancsnokság rendelkezésére álló összes munkásezredek, amelyeknek tényleges ereje március 30-án a következő volt:

A 7. munkásezred 12 lövészsorozatból, 3 géppuskászázatból, távbeszélő félszakaszból állott 1046 puskával, 21 géppuskával (1335 élelmezési fővel). Az ezred I. zászlóalját a MÉMOSZ zászlóalja, a II. zászlóalját a zászlóalját a MÁV-gépgyár és a Ganz-gyár, a III. zászlóalját pedig az Istvánfelki Főműhely és az Első Magyar Gazdasági Gépgyár munkásai alkották.

A 8. munkásezred 12 lövészsorozatból, 3 géppuskászázatból, 1 műszaki századból, távbeszélő félszakaszból állott 1401 puskával, 12 géppuskával, (1799 élelmezési fővel). Az ezred I., II., III zászlóalját a MAV Gépgyár munkásai képezték.

A 9. munkásezred 3 lövészsorozatból, 3 géppuskászázatból, távbeszélő félszakaszból állott 610 puskával, 15 géppuskával (1301 élelmezési fővel). Az ezred I. zászlóalját a MÉMOSZ zászlóalja, a II. zászlóalját a szervezett postások, a III. zászlóalját az Óbudai hajógyár munkásai alkották.

A 14. munkásezred 12 lövészsorozatból, 2 géppuskászázatból, 1 műszaki századból, távbeszélő félszakaszból állott 1357 puskával, 18 géppuskával, (1966 élelmezési fővel). Az ezred I., II., III. zászlóalját a Ganzgyár munkásai képezték.

³⁹ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 61. fasc. 528/4. hdm. sz.

A 6. munkásezred 12 lövészszázadból, 2 géppuskásszázadból, 1 műszaki századból, távbeszélő félszakaszból állott 1301 puskával, 10 géppuskával, (1865 élelmezési fővel). Az ezred I., II. zászlóalját az István-telki Főműhely, a III. zászlóalját pedig a Láng-Gépgyár munkásai alkották.

A 2. munkásezred 12 lövészszázadból, 1 géppuskásszázadból, 1 műszaki századból, távbeszélő félszakaszból állott 1026 puskával, 10 géppuskával, (1819 élelmezési fővel). Az ezred I. zászlóalját a Lipták Vasipari gyár, a II. zászlóalját Hofherr-Schrantz és Clayton-Schuttleworth gépgyári művek, a III. zászlóalját pedig Teudloff-Dietrich gépgyár, Orenstein és Koppel mezei vasutak gyára munkásai képezték.

A 22. munkásezred 12 lövészszázadból, 2 géppuskásszázadból, 1 műszaki századból, távbeszélő félszakaszból állott 1237 puskával, 12 géppuskával (1922 élelmezési fővel). Az ezred I., II., III. zászlóalját a Csepeli Weisz Manfréd Művek munkásai alkották.

Az 5. munkásezred 12 lövészszázadból, 2 géppuskásszázadból, távbeszélő félszakaszból állott 1933 puskával, 13 géppuskával (1578 élelmezési fővel). Az ezred I. zászlóalját a diósgyőri munkások, a II. zászlóalját diósgyőri menekült munkások, a III. zászlóalját Ganz-Danubius hajógyár, István-telki főműhely és a Tudor accumulator gyár munkásai képezték.

A 11. munkásezred 9 lövészszázadból, 2 géppuskásszázadból állott 1237 puskával, 12 géppuskával (1922 élelmezési fővel). Az ezred I. zászlóalját lajstromozott budapesti vasmunkások, a II. zászlóalját Ganz-törzs villamossági gyár munkásai alkották, a III. zászlóalj szervezés alatt állott.

Az I. salgótarjáni munkásezred 3 lövészszázadból állott 800 puskával (830 élelmezési fővel).

Tehát május 30-án a Vörös Hadsereg támadó csoportjaiba tartozó munkásezredek tényleges összereje 99 lövészszázad, 20 géppuskásszázad, 5 műszaki század, 4 távbeszélő szakasz volt. 11.348 puskával, 123 géppuskával (16.337 élelmezési fővel).⁴⁰

A május 30-án megindított, általános támadás az egész északi arcvonalon nagy sikerrel járt. A Vörös Hadsereg tíz-tizenkét nap leforgása alatt jelentős területeket szabadított fel a cseh burzsoázia uralma alól, és június 10-én már Tokaj-Töketerebes-Bártfa-Torna-Rozsnyó, Tiszolc-Zólyom-Érsekújvár-Dunamócs vonalán állott.

Természetes, az északi hadműveletek kibontakozásával a Hadügyi Népbiztosságnak és a Hadseregfőparancsnokságnak a legkülönbözőbb szervezési kérdéseket kellett véglegesen megoldani, hogy biztosítsák a Vörös Hadsereg további ütközésképességét. Egyik ilyen kérdés, a Budapesti Katonai Főparancsnokság alá tartozó csapatoknak a Hadseregfőparancs-

⁴⁰ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 61. fasc. 528/4. hdm. sz. 530/51. hdm. sz.

nokság alá való rendelése, a másik pedig a harctéren levő munkásezredek csökkenő állományának a pótlása volt.

A Vörös Hadsereg győzelmes előnyomulásával kapcsolatban a Hadseregfőparancsnokság szükségesnek tartotta, hogy a Tanácsköztársaság területén levő összes harc képes alakulataival rendelkezessék, ezért a Hadügyi Népbiztossággal teljes egyetértésben, június 6-án elrendelte a Budapesti Katonai Főparancsnokságnak IV. hadtestparancsnoksággá való alakítását. Tehát június 7-től fogva az összes budapesti katonai és karhatalmi alakulatok, kivéve a gyári munkásezredek — a IV. hadtestparancsnokság alá tartoztak. A gyári munkásezredekkel tovább is a Hadügyi Népbiztosság rendelkezett, de azok karhatalmi századait, szükség esetén, a IV. hadtestparancsnokság karhatalmi célokra igénybe vehette.

Az északi hadműveletek idején nagy nehézségekbe ütközött a munkásezredek fogyatékaiknak pótlása, s ezért a hadseregfőparancsnokság javaslatára, a Hadügyi Népbiztosság június 10-én elrendelte a munkásezredek pótkereteinek felállítását. A munkásezredek pótkeretei felállításának lényegében az volt a célja, hogy a gyári munkásezredeknek a harctéren küzdő, és a mögöttes országrészekben levő katonáit nyilvántartsa; a harctéri fogyatékaik pótlását olyképpen biztosítsa, hogy a termelés ne csökkenjen, az üzemekbe újonnan felvett munkásokat besorolja a munkásezredekbe, a harctéren levő munkásezredekkel, zászlóaljakkal szoros összeköttetést teremtsen és azok harcosainak személyes ügyeit intézze.

Ezenkívül a rendelet szabályozta a gyári munkásezredek állományának szolgálati tagozódását, s e tekintetben három csoportot állított fel. Az első csoportot a harctéri szolgálatra alkalmas katonák, a második csoportot a harctéri szolgálatra alkalmatlan, de őrszolgálatra alkalmas katonák, a harmadik csoportot pedig a fegyvernélküli segédszolgálatra alkalmas katonák képezték.¹¹

A munkásezredek pótkereteinek felállítása nagyon fontos lépést jelentett a munkásezredek harcképességének biztosításában, de az oda vezetett, hogy a gyárak és üzemek még szorosabb kapcsolatot teremthettek a harctéren levő alakulataikkal, amely mind katonai, mind politikai szempontból helytelen volt. Ugyanis az arcvonalakon harcoló munkásezredek és üzemek között létrejött szoros kapcsolat volt egyik főoka annak, hogy a hátszágban részletesen ismerték a harctéri eseményeket, az arcvonalakon küzdő munkásezredek pedig helytelenül tájékoztatták a mögöttes országrészekben, a gyárakban, az üzemekben történt különböző eseményekről. Ezenkívül e szoros együttműködés széles lehetőséget nyújtott arra, hogy a jobboldali szociáldemokrata szakszervezeti vezetők, a jórészt megalkuvó szociáldemokratákból álló gyári ellenőrző munkástanácsok segítségével — ellenforradalmi agitációjukkal behatolhattak a harcoló munkásezredekbe.

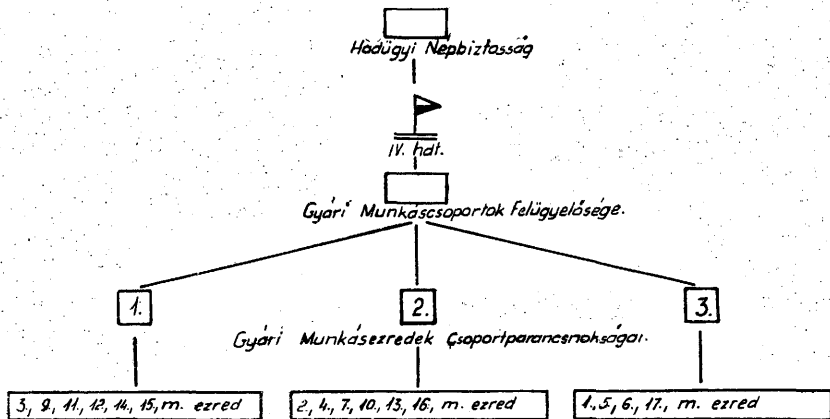
¹¹ HIL, Magyar Tanácsköztársaság iratai. 51. fasc. 225033. sz.

Főképpen ennek következtében június közepén a gyári munkásezredek toborzása, szervezése és a pótlása teljesen ellanyhult. Ezért, ezen munkák fellendítésére, határozott vezetésére és következetes ellenőrzésére a Hadügyi Népbiztosság június 19-én elrendelte az összes munkásezredeknek három csoportban való átszervezését és három csoportparancsnokság felállítását. Az intézkedés szerint az I. csoportparancsnokság keretébe a 3., 9., 11., 12., 14., 15. gyári munkásezredeknek, a II. csoportparancsnokság keretébe a 2., 4., 7., 10., 13., 16. gyári munkásezredeknek, a III. csoportparancsnokság keretébe pedig az 1., 5., 6. és a 17. gyári munkásezredeknek kellett tartozni.

A gyári munkásezredek csoportparancsnokságai gazdasági tekintetben, a Gyári Munkáscsapatok Felügyelete útján, a Hadügyi Népbiztosságnak, katonai tekintetben pedig a IV. hadtest parancsnokának, illetve Budapest katonai főparancsnokának voltak alárendelve.

A Gyári Munkáscsapatok Felügyelőségének hatáskörébe tartozott a gyári munkásezredek toborzása, szervezése, kiképzése; a fegyelem biztosítása, az összekötőszolgálat, a karhatalmi szolgálat kezelése; valamint a riadó előkészületek, póttettek működésének és a hadrendnek, létszámyilvántartások ellenőrzése. Ezzel a gyári munkásezredek szervezeti kiépítése befejezést nyert.

A Gyári Munkáscsapatok Felügyelőségének szervezeti felépítése a következő volt:

Sajnos, nem rendelkezünk hivatalos adatokkal arra nézve, hogy ekkor milyen erőt képviseltek a gyári munkásezredek, de különböző kimutatások alapján az összlétszámukat 28—29.000 főre tehetjük, amelyből a harctéri szolgálatra alkalmasak száma 15—16.000 fő lehetett,

mintegy 16.000 puskával. A katonailag kiképzetlenek száma 12—13.000 főt tett ki.⁴²

Tehát meg voltak az előfeltételek ahhoz, hogy a Hadügyi Népbiztosság a gyári munkásezredek létszámát emelje, a harctéren küzdő munkásezredek fogyatékeit pedig pótolja, és mégis közömbösen viseltetett ezzel a fontos dologgal szemben. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés: vajon a Hadügyi Népbiztosság miért helyezkedett ilyen álláspontra ebben a rendkívül fontos ügyben? Ennek — mint különböző hivatalos iratokból rekonstruálni lehet — a következő okai voltak:

1. A szociáldemokrata hadügyi népbiztosok a gyári munkásezredek lényegében karhatalmi alakulatoknak tekintették, amelyeket nem harctéri szolgálat céljából állítottak fel, hanem azért, hogy Budapest vagon- és közbiztonságát biztosítsák, védelmezzék.⁴³

2. Böhm hadügyi népbiztos és hadseregfőparancsnok, valamint Haubrich hadügyi népbiztos és a Budapesti IV. hadtest parancsnoka, közös megértéssel arra törekedtek, hogy a régi szervezett munkásokból álló katonai alakulatokat, s így a gyári munkásezredek is, hacsak lehetséges Budapesten tartsák. A szociáldemokratáknak ezzel az volt a céljuk, hogy abban az esetben, ha a proletárállam helyzete meginogna, akkor a Budapesten állomásozó, majdnem teljesen gyári munkásokból álló katonai alakulatok mellett a gyári munkásezredek is felhasználják ellenforradalmi politikájuk megvalósítására, — a Tanácsköztársaság megdöntésére.⁴⁴

3. A jobboldali szociáldemokrata szakszervezeti vezetőknek sikerült, a termelés biztosítására való hivatkozással, Budapesten együtt tartani a gyári munkásezredek zömét, noha újabb dolgozók alkalmazásával meg

⁴² A június 5-i hivatalos kimutatás szerint a tizennégy gyári munkásezred összlétszáma 24972 főt tett ki, amelyből a kiképzettlenek száma 11914 fő, a harctéri szolgálatra alkalmasak száma pedig 13058 fő volt 13437 puskával (HIL. 33. fasc. 240.033. sz.) Ebben a kimutatásban három munkásezredről hiányoznak az adatok, de azok létszáma, átlagot véve alapul, 3500—4000 fő lehetett, amelyből a katonailag kiképzettek száma 2000—2500 főt tett ki, mintegy 2000 puskával. Tehát nem túloztunk, amikor a 17 gyári munkásezred június 19-i létszámát 28—29000 főre becsültük, a harctéri szolgálatra alkalmasak számát pedig 15—16000 főre tettük, mintegy 15,500 puskával.

⁴³ Hogy a szociáldemokrata hadügyi népbiztosok milyen határozottan ellene voltak a gyári munkásezredek harctérre küldésének, az kitűnik Haubrich hadügyi népbiztos egyik július 20-i rendeletéből, amelyben kihangsúlyozza: „Nem tartják szem előtt azt, hogy a gyári munkáscsapatoknak mi a rendeltetésük, és mire vannak hivatva; azt vélik, hogy ezen csapatok a Vörös Hadsereg csapattesteivel azonosak... Ezen felfogás helytelen. A gyári munkásezredekben besorozott elvtársak valamennyien üzemi munkások, üzemeikben dolgoznak és csakis a főváros belrendjének, élet és vagyon biztonságának a biztosítására szolgálnak akkor, amikor annak szüksége fenn forog.“ (HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 51. fasc. 225327. sz.)

⁴⁴ A szociáldemokraták ilyenmű ténykedését a bizonyítja leginkább, hogy amikor, a júliusi támadás után a keleti arcvonalon válságosra fordult a helyzet, sem a Budapesten állomásozó és 21000 puskával, 112 géppuskával, 30 ágyúval, 16 aknavetővel, 10 repülőgéppel rendelkező, IV. hadtestet, sem pedig a 16000 harc-képes fővel, és ugyanannyi puskával rendelkező gyári munkásezredek, nem lehetett felhasználni a felbomló arcvonal megerősítésére.

lehetett volna oldani mind a termelés biztosítását, mind a munkásezredek harctérre küldésének kérdését. A jobboldali szociáldemokrata termelőbiztosok azonban a legélesebben elleneztek újabb munkások tömeges alkalmazását az üzemekben, pedig a szakmunkások ezrei voltak munka nélkül.⁴⁵

De ezen aknamunka palástolására a Hadügyi Népbiztosság munkásezredek szervezése főcsoportja, Haubrich hadügyi népbiztos irányításával, mégis kénytelen volt folytatni a gyári munkásezredek toborzását és szervezését.

A Hadügyi Népbiztosság rendeletére a Gyári Munkáscsapatok Felügyelősége június végén és július első felében a kisebb üzemekben és gyárakban toborzott munkásokat beosztotta különböző gyári munkásezredekbe, mert azok elhanyagolása már feltűnő volt. Ugyanis voltak olyan üzemek, ahol 200—300 munkás jelentkezett a munkásezredekbe, azonban a hivatalos szervek hosszabb ideig nem intézkedtek a beosztásukról és kiképzésükről. Természetes, hogy a gyári munkásezredekbe jelentkezett dolgozókat az ilyen hanyagság felháborította és számos esetben figyelmeztették a Gyári Munkáscsapatok Felügyelőségét hivatásuk teljesítésére.⁴⁶

Június közepétől a gyári ellenőrző munkástanácsok alig folytattak valamelyes agitációt a gyári munkásezredek toborzására, s ilyenképpen a gyárakban a toborzás majdnem teljesen megszűnt: mindössze 2500—3000 munkás jelentkezett karhatalmi szolgálatra.

Egy héttel a Tanácsköztársaság megdöntése előtt, július 24-én, a Hadügyi Népbiztosság elrendelte a 18., 19. és a 20. gyári munkásezredek felállítását, a 18. gyári munkásezred a Gizella malom, a Concordia malom, a Király malom, a Hungária malom, valamint a Zwack likörgyár, a Hűtőház, a Flóra gyertya-gyár, a Spodium enyvgyár, a Gregersen gőzfűrésztelep, a Helveg F. vegyészeti gyár, a Kénsavgyár és a Petróleumfinomító-gyár munkásaiból alakult meg. A 19. gyári munkásezredet a 13.

⁴⁵ Ebben az időszakban semmi akadályja nem volt újabb dolgozó tömegek bevonásának a termelésbe, hisz 1919 május 31-én, a hivatalos kimutatás szerint, 46.974 munkanélküli részesült állami segélyben. A munkanélküliek legnagyobb része azért nem dolgozott, mert az állam gondoskodott róluk. A Népgazdasági Tanács június 3-i rendeletével módosította a munkanélküli segélyre vonatkozó rendeletet, amelynek értelmében a 18—45 éves férfiak csak abban az esetben voltak illetékesek munkanélküli segélyre, ha igazolták, hogy katonai szolgálatra alkalmatlanok.

⁴⁶ Például, a Magyar—Belga Fémipari üzemi ellenőrző bizottsága július 11-én levelet intézett Haubrich hadügyi népbiztoshoz, amelyben a következőket írta: „A Hadügyi Népbiztosság felhívása folytán gyárunk már hetekkel ezelőtt bejelentette és több ízben rövid úton is szorgalmazta a gyári munkászászlóaljába való beosztását, és a kiképzéshez szükséges fegyverek rendelkezésre bocsátását, amely mind a mai napig nem történt meg. — Mivel a gyári munkásság proletári kötelességének ez irányban is eleget kíván tenni, ismételten kérjük, hogy gyárunkat a munkásezredek kötelékébe most már formálisan beosztani, lajtsromba venni és a kiképzéshez, valamint az őrszolgálatához szükséges fegyverek rendelkezésünkre bocsátásáról gondoskodni sziveskedjék... (HIL—Magyar Tanácsköztársaság iratai, 51. fasc. 225-262. sz.)

munkásezred kötelékébe tartozó Weisz Manfréd húskonzervgyár és a 16. gyári munkásezredbe tartozó Közvágóhídi üzemek munkásaiból szervezték. A 20. gyári munkásezredet pedig az Első Fegyver- és Gépgyár, valamint különböző kisebb üzemek és gyárak munkásaiból, továbbá a 16. munkásezred IV. zászlóaljából alakították meg. Ezzel véglegesen befejeződött a gyári munkásezredek szervezése.

Tehát a Hadügyi Népbiztosság húsz gyári munkásezredet állított fel, amelyeket — az 5. munkásezred kivételével — Budapest és környéke üzeleinek és gyárainak munkásságából szerveztek. A működő hadsereg kötelékébe tartozó 2., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 22. munkásezredek a Hadseregfőparancsnokság az 1—16. gyári munkásezredekéből hozta létre, melynek hiányát azonban hamarosan pótolta. A Vörös Hadsereg kötelékébe beosztott munkásezredek szervezetileg ugyan a Hadügyi Népbiztosságnak voltak alárendelve, de harcászatiilag a Hadseregfőparancsnokság rendelkezett velük.

Arra vonatkozólag, hogy a húsz gyári munkásezred milyen erőt képviselt, sajnos nincsenek adataink, de ha tekintetbe vesszük a tizenhét ezrednek június 19-én megállapított létszámát, akkor a húsz gyári munkásezred létszámát mintegy 32.000 főre becsülhetjük, amelyből körülbelül 17—18.000 volt harcászati szolgálatra alkalmas s ezek 16—17.000 puskával rendelkeztek.

Ebből kitűnik, hogy a júniusban és júliusban a Budapest védelmére szervezett gyári munkásezredek létszáma és ereje — ha kis mértékben is — de folyton emelkedett, amit sajnos nem mondhatunk el a hadműveletekben résztvevő munkásezredekéről, mert azok létszáma fokozatosan csökkent. Ez a csökkenés az alábbi táblázatból világosan kitűnik.

A hadműveletekben résztvevő munkásezredek tényleges összeréjének változása május 15-től július 20-ig.⁴⁷

Dátum	Hadműve- tekben részt- vevő munkás- ezredek	Lövész- zadók sz.	Géppuskás századok sz.	Géppuskák száma	Műszaki századok sz.	Élelmezési létszám	Utóközvet létszám
Május 15	2., 6., 7., 8., 9., 14., 22., I. m. zlj.	86	10	79	—	—	11.475

⁴⁷ HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 61. fasc. 515/19. hdm. sz.; 530/2. hdm. sz.; 530/51. hdm. sz.; 615/60. hdm. sz.; 705/57. hdm. sz.; 720/57. hdm. sz.

Dátum	Hadművele- tekben részt- vevő munkás- ezredek	Lövészszá- zadok sz.	Géppuskás századok sz.	Géppuskák száma	Műszaki századok sz.	Élelmezési létszám	Ütközet létszám
Május 20	2., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 14., 22., I.	106	17	127	5	16312	12.942
Május 30	2., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 14., 22. I.	102	19	123	5	16337	11.348
Június 15	2., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 14., 22.	93	20	119	6	—	9.115
Július 5	2., 5., 6., 7., 9., 11., 22.	68	16	102	5	11911	8.361
Július 20	2., 6., 5., 9., 11., 22.	57	14	87	3	9952	7.744 ⁴⁷

A kimutatásból megállapítható, hogy a harctéren levő munkásezredek létszáma és ereje május 20-tól állandóan csökkent. De mivel a csökkenést csak részben lehet a munkásezredek természetes harctéri fogyatékának tekinteni, felvetődik a kérdés: vajon mi okozta ezt a nagyarányú csökkenést. Szerintünk a munkásezredek nagyarányú csökkenésének az okai a következőkben rejlettek:

1. A munkásezredek, lényegében mint szakmai-szakszervezeti fegyveres alakulatok, a harctéren is szakmai-üzemi katonai egységeket képeztek, s így a gyári ellenőrző munkástanácsok révén szoros összeköttetést tartottak fenn a jobboldali szociáldemokrata szakszervezeti vezetőkkel,

akik ezzel visszaélve, jól palástolt demagógiával igyekeztek elégedetlenséget kelteni a munkásezredekben a proletárdiktatura ellen.

2. A jobboldali szociáldemokrata szakszervezeti vezetők főképpen arra törekedtek, hogy a harc téren küzdő fegyelmezett munkásezredek, zászlóaljok forradalmi harci szellemét megingassák. Ezért a mögöttes országrészekben történt eseményekről elégedetlenséget szító módon tájékoztatták őket.

3. A Clemenceau jegyzéknek minden magyarázat nélküli közlése, és a Vörös Hadsereg visszavonásának a híre lehangoló, csüggesztő hatást váltottak ki a munkásezredekben, amelyet a szociáldemokraták nyíltan kihasználtak ellenforradalmi céljuk érdekében.

4. A jobboldali és centrista szociáldemokrata vezetőknek a Szocialista—Kommunista Munkások Magyarországi Pártja kongresszusán és a Tanácsok Országos Gyűlésén elhangzott pacifista és nyílt ellenforradalmi beszédei egyes munkásezredek harci szellemét és proletárdiktatúrába vetett bizalmát megingatták.

5. Június közepén, amikor legnagyobb szükség lett volna a kommunista politikai felvilágosításra, a munkásezredekben már alig volt kommunista zászlóalj-politikai megbízott, nem is szólva az ezred politikai megbízottokról. Ilyenképpen lényegében a jobboldali szociáldemokrata vezetők befolyása alá kerültek a munkásezredek.

6. Mind a Forradalmi Kormányzótanács kommunista tagjai, mind a Hadügyi Népbiztosság kommunista vezetői — egyesek kivételével — lebecsülték a forradalmi politikai felvilágosító munkának a jelentőségét a hadseregben, s így a munkásezredekben is.

Természetes, mindezek többé vagy kevésbé romboló hatással voltak a munkásezredek fegyelmére és hangulatára. És hogy a munkásezredek mégis hősiiesen, önfeláldozóan küzdöttek a Magyar Tanácsköztársaság védelmében, az annak tulajdonítható, hogy a nemzetközi forradalmi proletár szolidaritás eszméje és a saját hazájuk iránti forradalmi szeretet olyan mélyen élt bennük, hogy azt az ellenforradalmár szociáldemokraták, csak a Clemenceau-jegyzék közzététele és a Vörös Hadsereg visszavonása után bírták megingatni, amikor elhittették egyes munkászászlóaljakkal, hogy a magyar proletáriátusnak mindenekelőtt a saját érdekeit kell nézni, nem pedig a világforradalom ügyét.

De az áruló szociáldemokrata vezetők aknamunkájukkal nem homályosíthatták el a Vörös Hadsereg gyári munkásezredeinek a Magyar Tanácsköztársaság védelmében folytatott áldozatkész, hősi harcai jelentőségének ragyogását. A magyar Vörös Hadsereg gyári munkásezredeinek szervezése, hősi harcai és dicsőséges győzelmei még ma is példaadóul szolgálhatnak néphadseregünk számára.